

Kardos néhány „persona non grata” írónak rendszeresen adott előleget, december elején pedig „fejpénzt”, hogy gyerekeiknek karácsonyra vásárolhassanak. Egy alkalommal fültanúja voltam Aczél telefonüzenetének. Fruzsza jött be a szobába, és azt mondta: Aczél elvtárs üzeni, ne tessék utalni december elején Csoórinak, Csurkának, Konrád Györgynek, **Eörsi** Istvánnak. Nyilván rossz fát tettek a tűzre, nyilatkoztak vagy írtak valamit. Ebből én azt következtettem, hogy vagy Aczél utasítására utalgat, vagy Aczél tud ezekről az akcióról, s tartja értük a hátát. Rezzentlen arccal ezt válaszolta: „Csurkát sajnálom. Ő a legnagyobb tehetség közöttük.” Csoórit kedvelte, Konrád botránykönyvét, *A látogatót* beszültte, **Eörsit** nem sokra taksálta.

Míntha ezt **Eörsi** érezte volna. A rendszerváltozás után írt valami fulmináns gyalázkodó cikket Kardos ellen, mire Hernádi a Kardos-archívumból – özvegye, Tóth Anna jóvoltából – kiválasztott és leközült a sajtóban egy dél-franciaországi levelezőlapot, amit **Eörsi** írt Kardosnak. Ott tartózkodott ösztöndíjjal, s arra kérte bizalmas hangon és hálálkodva az eddigiekért Kardost, hogy utaljon a családjának a szokott módon, mert ő szeretne még kint maradni. Gondolom, ez a dokumentum alátámasztja visszaemlékezésem hitelességét.

Apropó: Csurka, 1956, Kardos.

Minden szerdán vezetőségi értekezletet tartott Kardos. Ilyenkor még Aczél telefonját sem kapcsolta be Fruzsza. Egy szerda éppen október 23-ára esett, vagy fordítva. Tény, hogy Csurka rontott be, a kellenél jobb kedvűen, benyitott Kardos szobájába, s kezében egy megkezdett konyakos üveg. Átnyújtotta Kardosnak, és azt mondta: Kardos elvtárs! Igyunk a forradalom emlékére!

Kardos átvette a konyakos üveget, meghúzta, és azt mondta: egészségedre, Pista! Majd körbeadta, és mindenki ivott belőle. Mire visszakerült Csurkához, üres volt.

Kardosnak roppant ambivalens volt a viszonya 1956-hoz. Ami érthető is. A Rákosi-rendszert gyűlölte, voltaképpen áldozata volt, a Kádár-rendszerhez viszont ragaszkodnia kellett, hiszen egzisztenciális okokból sem volt más lehetősége. Gondolom, addig elfogadhatta a szabadságharcot, amíg az reformálni akart, vagyis megszabadulni a rákosizmustól és a sztálinizmustól. Hogy mennyire mehetett tovább? Nem is sejtem. Erre ki-ki vérmérséklete szerint következtethet az alábbi epizódból.

1981 körül Karinthy Ferenc a Sportuszodában lábteniszezett Szívós Istvánnal és Kárpáti Györggyel, majd átjött a Művész tenispályájára. Beállt mellém párosjátékra, azután átmentünk egy szigetcsúcson horgonyzó szakszervezeti üdülőhajóra, ahol Tuborgot lehetett kapni, Bazilides Zoltán kedvenc sörét. Akkor mesélte el a társaságnak Cini, hogy megírta a *Budapesti tavasz* testvérregényét, a *Budapesti őszt*, amely az 1956-os szabadságharcról szól. Nyugodtan mondhatta, hiszen a mi baráti körünkben senki sem akadt,

aki ellenforradalomnak tartotta volna. Elpanaszolta, kézirata évek óta fekszik a Szépirodalmiban, noha Illés Endre a legjobb barátja. Nem meri kiadni, fűhöz-fához futkos biztosítékot keresve, de a pártemberek sem igent, sem nemet nem mondanak.

Másnap Dékány Ágihoz jött le Kardos valami miatt, s mondtam neki, ha már itt vagy, elmesélek valamit. Közbeszúrom, Kardos tisztelte Illést, becsülte a Szépirodalmi, de imádta, ha gyávaságairól beszámolt valaki. Elmondtam hát a Cinitől hallottakat.

– Szerezd meg a kéziratot azonnal. Kiadom. Most hívd föl telefonon! – És Kardos megvárta, amíg Cinit fölhívtam és beszéltem vele.

Cini közölte, nincs otthon példánya. Ezért bement a Szépirodalmiba és elhozta a kéziratot. Kardos azonnal elvette tőlem, de már másnap visszaadta. – Ne lektoráld, szerkeszd!

Nem lehet róla azt mondani, hogy nem volt a gyors tettek embere. Persze jelentették Illés Endrének, hogy Karinthy elvitte a *Budapesti őszt* kéziratát, Illés fölhívta Aczél, Aczél pedig Kardost. Őrjöngve kérte tőle számon: hogyan került hozzá a kézirat? Kardos a szokott halksággal, magázva Aczél (nem tudom, négyszemközt magázódtak-e, mások jelenlétében igen), azt válaszolta: Szalaytól. – Ki az a Szalay? – ordított vissza. – Ilyen nevet még nem hallottam. – Hát akkor forduljon hátra, s az üveges könyvszekrényben láthatja Szalay könyveit. De ha kissé megerőlteti memóriáját, arra is emlékezhet, hogy Szalay és hitvese járt maguknál családlátogatáson. Lányát, Annát tanította Szalayné, s a kötelező ellenőrzésen jártak maguknál, hogy megbizonyosodjon arról a tanító néni, rendben van-e a gyermek családi háttere.

Különös képessége volt az, hogy irgalmatlanul és azonnal, de finom iróniával tudott visszavágni. (A látogatás igaz volt, s becsültem Aczélban, hogy kiváló családapa, ott ült minden osztályfőnöki eligazítón, nem restellte ellenőrizni gyermekei előmenetelét, aminek meg is volt az eredménye, mert szóban forgó gyermeke nagyon szép szakmai karriert futott be. Erről azért tudok, mert két unokatestvérem is a zaklatott, nehéz sorsú lelencgyermekek gondozója volt, az egyikről Vidor Miklós írta a *Szökőár* című regényét, a másiknak pedig beosztottja és tanítványa volt Aczél Anna. Már az is emberi értékeit bizonyítja, hogy apja révén ott volt előtte az egész világ, s ő a legnehezebb pedagógusi területet választotta.)

Visszatérve Kardosra és Aczélra. Kardos azt mondta: jó. Két hónap haladékot adok Illésnek, hogy kiadja a *Budapesti őszt*. Ha addig nem történik semmi, biz’ isten kiadom én, a maga akarata ellenére is.

Amit nem tudok: a *Budapesti ősz* ötvenhatos tárgya miatt akarta-e kiadni sebtiben a regényt (Cini persze rokonszenvesen írt 56-ról), vagy azért, hogy ellenkezzék Illés Endrével?

A könyv néhány hónap múlva megjelent a Szépirodalminál.

Szász Imre *Ménesi út* című regénye is hosszú elfekvés után került át hozzánk a Szépirodalmitól. Nem ötvenhatról szólt, hanem az Eötvös Kollégium szétveréséről, nevükön nevezve a negatív és pozitív szereplőket. (Hozzá kell fűzőm, hogy Imre regényében olyan figurák szerepeltek negatív felhanggal, akik később rokonszenvesek lettek, és olyan alakok, akik a kizártak között fordultak elő, a Kádár időkben félelmetes pártcerberusokká váltak.)

A politikai történet mellett húzódott a cselekményben egy erotikus szál is, amit Imre a szó legszorosabb értelmében meglehetősen lucskosan jelenített meg. Kovai Lőrinc, Cseres Tibor, Kolozsvári Grandpierre Emil említendő hirtelenében a közvetlen erotikus előzmények között. Szász Kovaihoz állt a legközelebb, Emilió erotikája finom volt és nem naturális, Cseresé pedig inkább robusztus. Kovai szexmániás regényeit a Szépirodalomban lektoráltam. Az ötvenes és hatvanas években azonban kiadásukról szó sem lehetett. Csak egy jelenetet olvasmányemlékeimből: a punok csatáznak amazonokkal. Az egyik amazonról lecsúszik a ruha, a vele szemben álló pun eldobja fegyverét, és őrült szeretkezésbe kezd ellenségével. Látva ezt a többi harcos és harcosnő, követi példájukat, és az egész csatater átalakul egy hatalmas nászággyá.

Lelkes ajánlásomra igent bólintott Kardos. De azt mondta: előbb a te kéziratodat adjuk ki, ha csak egy hónappal is.

A hetvenes években ugyanis írtam egy regényt, amely egyetemi éveimről, a Rákosi-korszakról és 1956 kezdeteiről szólt. Ezt Kardos magához vette, és megígérte, kiadja. Most úgy ítélte meg, illendő lenne, ha az enyém jelenne meg hamarabb. Kutakodni kezdett a fiókjában, de nem találta. Ezért megkért, hozzam be a másolatot. Másolat azonban nem volt, a piszkozatot adtam oda Kardosnak.

Azt hiszem, akkor volt rám a legdühösebb. Most szépen hazamégy, és két hét múlva jelentkezel a letisztázott regényszöveggel.

Így történt.

*Ez a mondat – legalábbis lényege – ismeretes az egész ország előtt.

Vagy négy évvel később Pozsgay Imre mondta el, amely forradalmasította nemcsak '56 megítélését, hanem az MSZMP sorsát is. Rónay László mesélte, hogy ő adta kölcsön Pozsgay-nak a *Szerelmes éveinket*, tehát Pozsgay olvashatta nálam ezt a mondatot. Ami, ha így történt, büszkeséggel tölt el.

Máskülönben egyszer Kardos jött vissza Aczéltól, és azt mondta: Bereczet mellékvágányra állítottuk, Pozsgayt holtvágányra. Ami azt jelenti, Bereczet még visszahozzuk a pártvezetésbe, Pozsgay azonban mint politikus örökre befejezte. Az a zyanúm, Aczélnak félig-meddig igaza lett. Kísérteties, hogy az akkori pártvezetés ítélete ma is érvényben van. Pozsgay ma is holtvágányon van.

A *Szerelmes éveink* is, a *Ménesi út* is hatalmas siker lett, 1986 januárjában az én regényem második kiadásban jelent meg. Kardost nem zavarta a Rákosi-korszak szatírája, volt benne azonban egy mondat, a főszereplő miatt kulcsmondat, amely így hangzott: „*Nem a népfölkelés bukása rémisztett meg, (mert nem volt forradalom vagy ellenforradalom, hanem szabadságharc volt az, az őrült tirannus ellen) ...*” Írtak 56-ról novellát is, könyvet is előttem, de így áperete nem nyilatkoztak 1956-ról.*

Kardos Ördögh Szilveszternek adta ki szerkesztésre, s akkor Szilveszter azt mondta nekem, hogy Kardos erre a mondatra külön fölívta a figyelmét: ki ne hagyja véletlenül sem!

Ki ismeri ki magát Kardoson?

Annyira tetszett neki a *Szerelmes éveink*, hogy megrendelte a folytatást is. A *Párhuzamos viszonyokat*, amely már törzsanyagában valóban 1956-ról, mint szabadságharcról szólt. Változatlanul sok erotikus elemmel. Kardos már nem érthette meg sem az első regény második kiadását, sem a teljes *Párhuzamos viszonyok* elkészültét. Ennek ismerte a vázlatát, egy-két fejezetet belőle, ennek alapján kötött rá szerződést. Annak ellenére, hogy sokallta benne az erotikus részeket. Ám hozzáfűzte: nem baj, az elvtársak „ott fönn” erre figyelnek majd, s nem a politikai megnyilvánulásaidra.

A harmadikat, a *Bikakolostort* már nem ismerte semmilyen formában. De nélküle sohasem született volna meg ez a mű sem.

Utólag érthetetlen, miért nem adta ki Kardos Kertész Imre *Sorstalanság* című regényét. A mű minősége nem indokolta volna elutasítást, politikailag pedig egyáltalán nem volt rázós. Erre választ nem kaphatunk, az érintettek halottak. Az sem jelent semmit, hogy a Szépirodalmi adta ki. Dacos vetélkedő folyt a két szomszédvár között, ha ő elutasítja, a Magvető minden bizonnyal megjelenteti. Ez a vetésforgó biztosította, hogy jó kézirat nem maradt fiókban 1989 előtt sem. A legnagyobb demokráciában is termelődik annyi selejt, mint korábban, sőt több, mert most az anyagi szempontok dominálnak, ami esetenként rosszabb, mint a politikai cenzúra.

Bor Ambrus olvasta a *Sorstalanságot*, ő írt róla véleményét. Sík Csaba kezén ment át az ügy. Csaba helyt adott Ambrus véleményének. Kardos megbízott Borban és Síkban, és aláírta azt a levelet, amit Bor fogalmazott és Sík jóváhagyott. Téved Kertész, ha azt hiszi, hogy Kardos utasította el, akkor még nem tartották olyan jelentős írónak, hogy Kardos úgy gondolhatta volna, oda kell figyelnie a *Sorstalanság* sorsára. A Szépirodalmi-beli megjelenése után viszont elolvasta. Egy biztos. Nem igaz az, amit Kertész Imre ír a *Kudarcban*, hogy Kardos politikai okokból utasította el. Miért utasíthatta volna el?

Próbáljunk utánajárni a dolognak.

Rosshiszemű hazugság az, hogy akár a magyar nép egésze, akár a magyarok többsége személy szerint nem élte át tragikusan a magyar zsidóság meghurcolását. Igenis, 1945 után azoknak is volt büntudata, akik teljesen vétlenek voltak a zsidóság sorsában. A bűnös nép teória és a sok ártatlan magyar meghurcolása azonban válthatott ki ké-

sőbb ellenérzést, de elsősorban a szovjetekkel és azok kiszolgálóival szemben. Ami a Magvetőt illeti, Sík Csaba kifejezetten filozemita volt, főleg Bóka hatására. Bor Ambrus pedig kínosan ügyelt arra, hogy csínján bánjon a zsidókérdéssel, mert nem akarta, hogy apja tragikus sorsa miatt valamiféle zsidóellenes elfogultsággal vádolják meg. Engem keresett föl a Svájcban élő László Károly, zsidó-keresztény-magyar író, műgyűjtő, hogy adjuk ki nyugaton már megjelent „holokauszt” regényét, amit persze akkor még nem neveztek annak.

E dokumentumregényben is, Kertész *Sorstalanság*ában is a túl óvatosak fölfedeztek valamiféle zsidót bíráló kritikát, ami persze abszurdum. „Gój” túlaggályoskodás volt ez, kétségtelenül. Megbeszéltem Kardossal, aki egyetértett László Károly véleményével, de Bor Ambrus aggályoskodó nézeteit mégsem bírálta fölül, s nem avatkozott bele László Károly elutasításába. László nehezményezte, kritikusán említette, hogy a lágerba, ahol élt vagy hatszáz sorstársával, egyszer bejött Mengele, egyedül, pisztolya az oldalán. Végigment az ágyak között, a lágerlakók hosszú sora előtt, künn, messze a kísérek. Ha megtámadják és megölik, ezt nem tudták volna megakadályozni testőrei. Lászlónak lelkifurdalása volt amiatt, hogy ő is mozdulatlanul tűrte a hóhér vonulását, és nem támadta meg.

– A kivégzés előtt álló, a halálra ítélt, a sortűz vagy akasztás előtt álló ember lélektana külön kérdés – mondta Kardos. – Az emberiség története arról szól, hogy a számbeli fölényben lévők is elfásultan, beletörődve fogadják lemészárlásukat.

Erről vagy háromszor beszélgettünk vele. Foglalkoztat ez a tömeglélektani kérdés. A legfurcsább azonban az volt, hogy 1947 és 1949 között orvostanhallgatókkal laktam együtt, köztük pszichiáter jelölttel is, „tanulmányoztuk” a szakirodalmat, de nem emlékszem arra, hogy egyetlen tanulmány is akadt, amelyik ezt a kérdéskört tárgyalta volna.

Kardost ez a kijelentésem meghökkentette. Talán csak ti nem figyeltetek erre, mert nem voltak érintettek, mondta minden szemrehányás nélkül. – Aczél vagány volt – folytatta –, ő szembefordult a nyilasokkal. Nyilas egyenruhában zsidókat mentett... Ezt nem tőle tudom – fűzte hozzá később.

Kardost mindig érdekelte, hogy a kéziratok elutasításakor igazságosan, szakszerűen jártak-e el munkatársai, és ő maga is. Az nem izgatta, ha arra méltatlan kéziratot jelentett meg a Magvető. Ha ő erőszakolt ilyesmit és később kiderült, hogy tévedett, bevallotta, „önkritikát” gyakorolt. Egy Magyar Hírmondó kötettel kapcsolatban is, amit nem akartam, de kollégám javasolta a kiadását és Kardos erőltette a megjelenését.

Élete utolsó éveiben bizalmas munaktársaival sokszor csinált számvetést. Érdekes e tekintetben Hegedős Mara emlékezése. Egy alkalommal, 1985 körül, azt mondta Marának:

– Három-négy könyv elpasszolását sajnálom rettenetesen. Kertész Imre *Sorstalanság* című regényét, Balázs József *Magyarokját*, és Kiss Anna verseskötetét, amit végül is elvitt a költőnő tőlünk. Kertész és Balázs eltanácsolása

lektori műhiba volt, amit nem korrigáltam. Kiss Anna azért fordított háta, mert szerkesztője beleszeretett, és azért húzta-vonta a dolgot, mert időt akart nyerni, hogy megkörmöskézhessen. A legjobban azonban az bántott, hogy Nadas Pétert elvesztettük. Erről viszont nem tehattunk, azt a pártközpont rontotta el rútul.

Hadd fűzzem hozzá, hogy a Szépirodalmiban is előfordult Kertészéhez hasonló eset, még ennél is kirívóbb. Királyhegyi Pál 1957-ben hozta be a munkaszolgálatosokról szóló, 1947-ben már megjelent regényét, hogy adjuk ki újra. Én voltam az egyik lektora. A másik azzal utasította el az újrakiadást, hogy humorosan ír a zsidók szenvedéseiről, tehát sértheti a zsidó érzékenységet. Hiába mondtam, ezt talán a zsidókra kellene bízni, s főleg Királyhegyire. Nem nekem adtak igazat. Amiből az következik, hogy zavar volt és zavar van ma is a köztudatban az 1944-es események megítéléséről. Máskülönb Szász Péter filmrendező is panaszkodott nekem egyszer: hasonló tárgyú és hangnemeű forgatókönyvet írt, de elvetették megfilmesítését.

Mindenki a saját sérelmét tartja a legvérlázítóbbnak. Holott Kertészénél durvább esete volt a Magvetővel Cseres Tibornak. A *Hideg napok* azzal a föltétellel adatta ki velünk, ha megírhatja és mi kiadjuk az ellenregényt is, a szerbek kegyetlenkedéseit a magyarokkal. Ezt Kardos meg is ígérte neki. Cseres megcsinálta színdarabnak a *Hideg napok*at, sőt filmet is forgattak belőle, ami nagy magyar-ellenes propagandaként működött Európa-szerte. Szó sem volt arról, hogy lám, a magyarok, szembe tudnak nézni múltjukkal – a csehek még ma sem bánták meg a Benes dekrétumokat.

Cseres meg is írta az ellenregényt, de nem jelenhetett meg. A felsőbb párt- és állami vezetés megint cserben hagyta Kardost, szavát, becsületét, tisztességét téve kockára. Az már több mint eső után köpönyeg, hogy 1985-ben fű alatt megjelentettük végre ezt a jó egy évtizedig fiókban lappangó regényt, Kardos halála évében. Ha jól emlékszem.

Ehhez kapcsolódik Talpassy Tibor, Bajcsy-Zsilinszky Endre személyi titkára kéziratának sorsa.

Bajcsy kulcsszerepet játszott az újvidéki vérengzés leplezésében, s Grassyék bíróság elé állításában. Az összes adminisztratív, szervezési munkát Talpassy végezte; minden dokumentumot megőrzött. Talpassy megírta „Újvidék” elő- és utótörténetét, a németek akcióit, Feketehalmy és Grassy szerepét a mérsárlásban. Valamint azt, hogyan vette rá Bajcsy-Zsilinszky a Kormányzót és Szombathelyit, hogy folytassa le a vizsgálatot ez ügyben. Rettenetes dokumentumokat közölt – volna – Talpassy a szerbek őrvjögő bosszújáról. Még azokat a szerbeket is háborús bűnösökként végezték ki 1945-ben, akik koronatanúik voltak a katonai bíróságon Grassyék bűnössé nyilvánításának.

A kéziratot megszerkesztettem, de a fölsőbbség fölkérte, szagot kaptak. Szitkozódva küldték vissza a kéziratot, s utasították Kardost, cenzúráztassa meg az anyagot. Most megint egy fura dokumentum a Kardos és köztem lévő viszonyról. Amikor visszaküldték a fölsőbbségek a kéziratot dühöngő megjegyzésekkel, Kardos elolvasta és tájékoztató levelet írt róla Hegedős Marának, mint máskor is tette.

Tudni kell, hogy ezek a levelek rettenetesen voltak job-
bára, és könyörtelenül, név szerint nevezte meg munkatár-
sait, akiket elmarasztalt. Idézem a levelet:

„Elámultam – Talpassy levonatát olvasva. – A szerző
politikai naivitását (persze lektoraimét is) tapasztalva.
Mindig értetlenül állok a Teleki Pál mosdatással szemben
– lektoraimban is felfedezhető ugyanez. Úgy látszik, soha-
sem értik meg, hogy a Horthy-ellenforradalom kimagasló
személyiségéről van szó, személyi tragédiája semmit sem
változtat ezen a tényen. Ebben a levonatban nem tűrhetet-
len ez – hagyta. Más helyen, más témában azonban (ol-
vashatatlan szó) elképesztő tévedések vannak. Ezen vál-
toztatni kell.”

Először is, föltört belőle az ortodox marxista értékelés a
Horthy-korszakról. Másodsor következetes volt Teleki-
ügyben. De most, ezúttal engedett! Harmadsor: az egész,
őszerinte „disznóság”, nyilvánvalóan az én „bűnöm” volt,
de ahelyett, hogy nevémen nevezett volna, ahogyan szokta
a többi lektor esetében, a szerzőt szidta, helyettem pedig
„lektoraimat” emlegetett. Kardos vagy tizenöt oldalon vé-
gigjegyzeteli a levonatot, s hallatlanul érdekesen. Belőle
csak egyetlen részt ragadok ki: „Más. A 279. oldalon feltét-
lenül kihúzandó a fiatal, kedves modorú ügyvédjelölt, Dé-
csi Gyula neve – mert ez a kedves ügyvédjelölt később az
ÁVH egyik vezetője és fő gyilkosa.”

Mindazok után, hogy roppant elégedetlen volt Tal-
passyval és indirekt módon velem is, megbízott, menjek el
Talpassy lakására, és nézzek körül dokumentumai között,
hátha van használható anyag. El is mentem, valóban sok
doboznyi anyagot találtam, de arra már nem emlékszem,
hogyan folytatódott a Talpassy kéziratok megjelentetése.
Talán egy-két kötetét még szerkesztettem, aztán „levett”
Kardos „erről a témáról”.

Egy délután Fruzsza rémülten szaladt le Bor Ambrushoz,
és együtt szóltak be hozzám, mondván, azonnal menjünk
föl Kardoshoz, mert baj van.

Ha nem ő jött le hozzánk, kivárva a munkaidő végét,
abban biztosak voltunk, hogy valóban baj van. A félsz
minden lektorban benne volt 1948 és 1989 között, mert az
„illetékesek” olyan elképesztő mulasztásokat fedeztek föl
a szerkesztői munkákban, amelyek előre nem láthatóak, és
kivédhetetlenek voltak.

Ez az eset 1984 őszén, október végén, november első
napjaiban történhetett. Kardos halottsápadtan ült asztala
mögött, ahogyan azt már megszoktuk tőle. Nem szólt so-
kat, azt is halkan tette. Elénk tolt egy kéziratcsomót, kihajt-
va az „Örök nyár; elmúltam 9 éves” című versnél. – Olvassá-
tok el! – Mi jut eszetekbe ezekről az NI-kről? – A szöveg-
környezetből ítélve Nagy Imre – mondtuk. – Hallottunk
már a botrányról, nem volt nehéz kitalálni.

– Hát ez az! – mondta Kardos –, és ezt a kollégáitok nem
veszik észre.

– Mit vegyenek észre rajta? Székely Magdi még nem is
élt 1956-ban – mondtam. – Csiki Laci, a másik lektor meg
Erdélyből települt át nemrég.

– Ez nem mentség. A lektor azért van, hogy kortól,
nemtől függetlenül mindent tudjon. Székely Magdolnát
eltávolítottam a kiadóból.

– Nagy hiba lenne – jegyeztem meg. – A Magvetőt a
Gondolat szintjére süllyeszted, ahol hetenként küldenek el
valakit, azonkívül megfélemlíted a lektorokat, idegesek
lesznek, és hibát hibára halmoznak. Te pedig Siklós Margit
legjobb magyar tanítványa leszel.

Ez durva volt. Kardos még fehérebb lett.

– Köszönöm, elmehetnek. – Rögtön magázott bennün-
ket. Egy hétig nem fogadta a köszönésünket, de a lektorok
maradtak, csak Magdi jutalmát vonta meg.

Mi is történt itt valójában?

Kardos 1984-ben már nem „vette észre” a forrada-
lommal kapcsolatos dolgokat. A politikai vezetés azonban
nagyon is. Különösképp csípte a szemüket Csoóri köre, s
különösen Nagy Gáspár, mert az Írószövetség titkára volt,
elég fiatalon. Az Írószövetségtől és a fiataloktól pedig tar-
tottak. A szerződést erre a verskötetre 1982-ben kötötte
Kardos, Gáspár 1984 januárjában adta le a kéziratot, benne
az ominózus verssel. A szerkesztés végül is őszre elkészült,
miközben a tatabányai *Új Forrás* verset kért Nagy Gáspár-
tól; a megbízott főszerkesztő ott Monostori Imre volt, a
versrovat szerkesztője pedig Sáránci Jóska. Úgy hírlik, a
helyi pártbizottság valamelyik tagjának személyes ellenté-
te volt valamelyik lapszerkesztővel, régen várt arra, hogy
keresztbetegyen neki. Amikor olvasta ezt a verset, azonnal
föjlentette a pártközpontban a lapot, és megindult a lavi-
na. Nyilván a pártközpont boldogan csapott le Kardosra,
Aczélra, mindenkire a közelgő harmincadik évforduló elő-
estéjén. (Két évvel előtte, de az MSZMP nagyon tudott félni
1956 óta.) Kardos látványosan letiltatta a kéziratot, a szer-
ződést fölbontotta, s megindult a retorziós gépezet. A bal-
hét azonban egyedül Sáránci Jóska vitte el. Leváltották,
szinte teljesen eltűnt az irodalmi életből, valahol vidéken
él, elfeledték azok is, akik helyett elvitte a balhét. Asztalfi-
óknak ír ma is. Húsz évet elvettek az életéből – a kommu-
nisták szertelen agresszivitásával és a barátok, eszmei tár-
sak végtelen közönyével.

Mielőtt általában rövid memóriával rendelkező kollégá-
im fölhorkannak, hogy a *Tiszatáj* volt ez a konfliktus,
előrebocsátom, hogy ott másik három Nagy Gáspár-vers –
főként *A fiú naplójából* című – volt a botránykő, amiért a
folyóirat szerkesztőségét leváltották. Három személyt, ha
igaz, Orosz Sándor, Annus Jóska és talán Ilia Mihály neve
jut az eszembe.

Abból a tényből, hogy 1984-ben csinálja Nagy Gáspár
miatt a balhét, és 1985-ben kiadja *Szerelmes éveink* című
regényemet, arra következtetek, hogy már nem izgatta
túláságosan '56. Kardos sokat változott, én úgy mondanám,
fejlődött 1961 és 1985 között, s az N. I. botrányt felülről
gerjesztették. Ezt látszik igazolni az a tény is, hogy Kardos
fölejárlotta Gáspárnak, odaveszi a Magvetőbe. A költő
helyzete ugyanis teljesen ingoványossá vált.

Nagy Gáspár talán nem is sejtí, minek a következménye
volt a Magvető igazgatójának nagyvonalú ajánlata. Ugyan-
annak, amiért Kőszegné Fekete Évát sem bocsátotta el,
fölsőbb utasításra sem. Többször is tapasztaltam, hogy *Kar-
dos gyermekek ellen sohasem viselt hadjáratot*. Márpedig Kő-
szegéknek három, Nagy Gáspáréknak négy gyermekük
volt.